

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ  
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**Давидюк Тетяна Вікторівна**

УДК 347.7:347.191.4

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА  
У КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИНАХ:  
ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;  
сімейне право; міжнародне приватне право

**АВТОРЕФЕРАТ**  
дисертації на здобуття наукового ступеня  
кандидата юридичних наук

Харків – 2017

*Дисертацією є рукопис.*

Робота виконана у Харківському національному університеті внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України.

**Науковий керівник:**

доктор юридичних наук, доцент  
**ЖОРНОКУЙ Юрій Михайлович**,  
Харківський національний університет  
внутрішніх справ,  
завідувач кафедри цивільного права  
та процесу факультету № 6.

**Офіційні опоненти:**

доктор юридичних наук, професор,  
член-кореспондент НАПрН України  
**ЯРОЦЬКИЙ Віталій Леонідович**,  
Національний юридичний університет  
імені Ярослава Мудрого,  
завідувач кафедри цивільного права № 2;

кандидат юридичних наук  
**СУЩ Олена Петрівна**,  
Харківський національний економічний  
університет імені Семена Кузнеця,  
доцент кафедри правового регулювання  
економіки.

Захист відбудеться 25 березня 2017 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.02 Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Л. Ландау, 27.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Л. Ландау, 27.

Автореферат розісланий 21 лютого 2017 р.

**Вчений секретар**  
спеціалізованої вченої ради

**К. В. Коваленко**

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність теми.** Конституцією України нашу державу декларовано як суверенну, незалежну, демократичну, соціальну і правову. Її найближчою перспективою є інтегрування до європейського та світового співтовариства. Бажання бути гідною частиною цивілізованого світу зрозуміле і перспективне, однак його реалізація пов'язана з необхідністю створення чіткої та зрозумілої законодавчої бази, яка б повною мірою працювала на реалізацію здійснення і захист суб'єктивних прав юридичних і фізичних осіб та виконання їх юридичних обов'язків. За допомогою ефективного представництва інтересів учасників корпоративних відносин з'являються реальні можливості для здійснення інтеграційних планів країни та налагодження зв'язків між суб'єктами корпоративних відносин.

Розвиток корпоративних відносин пов'язаний зі збільшенням кількості корпорацій та їх учасників. Економічна конкуренція між корпоративними організаціями створює підвищені вимоги до юридичного супроводження господарської діяльності і належної та професійної реалізації прав задля задоволення інтересів як корпорацій, так і їх учасників. Реалізація прагнень учасників корпоративних відносин неможлива без інституту представництва. Наведене зумовлює потребу в залученні третіх осіб до представництва учасників корпоративних відносин. Від ефективності якого прямо залежить досягнення мети, яку перед собою ставили особи, набуваючи статус учасників корпоративних організацій.

Проблематика представництва учасників корпоративних відносин залишається й нині не врегульованою законодавством на достатньому рівні. В теорії та практиці виникає безліч питань, які потребують відповідей. При цьому розв'язання цих правових задач ускладнюється тим, що їх слід вирішувати одразу в двох напрямках – зовнішньокорпоративному та внутрішньому. Незважаючи на те, що існує норма ст. 39 Закону України «Про акціонерні товариства», яка регулює порядок представництва учасників (акціонерів) під час проведення загальних зборів, вона є недосконалою стосовно викладення у довіреності на право участі та голосування на загальних зборах завдання на голосування. Особливо гострим це питання залишається стосовно таких категорій осіб, як інваліди, осіб, визнаних в установленому порядку недієздатними чи обмеженими у дієздатності, як найуразливіших та таких, що потребують захисту, в тому числі й у внутрішньокорпоративних відносинах.

Аналіз норм законодавства дає підстави стверджувати, що потребує поглибленого вивчення і узагальнення питання представництва корпоративної організації її органами та учасниками у зовнішніх відносинах. І якщо навколо категорії «органи юридичної особи» та їх компетенції тривають дискусії, то стосовно представництва учасниками інтересів корпорації відсутні дієві підходи для виключення прогалин у законодавстві.

Інститут представництва неможливо розглядати в рамках тільки цивільних правовідносин, із упевненістю можна сказати, що він охоплює усі галузі права, тому і вивчався багатьма українськими і російськими вченими радянського і

сучасного періодів, такими як С. М. Братусь, В. М. Зубар, О. С. Йоффе, О. Л. Невзгодіна, Н. О. Нерсесов, В. О. Рясенцев, Є. О. Харитонов, В. В. Цюра та ін. Проблематиці в галузі акціонерних правовідносин присвячені праці Ю. М. Жорнокуя, О. Р. Кібенко, В. М. Кравчука, Т. О. Луганської, В. В. Луця, І. Б. Саракун, О. Б. Сердюк, І. В. Спасибо-Фатєєвої, О. В. Щербини та ін. Варто зазначити, що питання представництва у цивільному праві досліджувались в дисертаційних роботах В. Л. Граніна, І. Ю. Доманової, С. Г. Керимова, Є. С. Северової, К. І. Скловського, Л. І. Шаповал. Окремої уваги заслуговують наукові праці В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, О. П. Суц, В. Л. Яроцького, присвячені саме питанням представництва інтересів акціонерів та корпорації як учасників корпоративних відносин.

Незважаючи на пропозиції науковців стосовно удосконалення законодавства з окресленої проблематики, залишилися не врегульованими на законодавчому рівні деякі питання, пов'язані зі змістом та видачею довіреності на представництво інтересів учасників (акціонерів); потребують доповнень норми законів України «Про акціонерні товариства» та «Про господарські товариства» щодо представництва інтересів учасників (акціонерів), які визнані недієздатними чи обмежені у дієздатності, а також є інвалідами; потребують вивчення правовідносин представництва корпорації її органами та учасниками у зовнішніх відносинах.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дисертацію виконано відповідно до п. 7.17 Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 роки, затверджених наказом МВС України від 16.03.2015 року № 275, та п. 7.9 Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на період 2016–2019 років, схвалених Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 23 лютого 2016 р. (протокол № 2).

**Мета і задачі дослідження.** Метою дисертації є з'ясування правової природи, підстав виникнення, зміни та припинення представництва у корпоративних відносинах, дослідження теоретичних та практичних проблем, що виникають під час представництва інтересів учасників корпоративних відносин, а також розроблення конкретних пропозицій щодо удосконалення законодавства.

Для досягнення наведеної мети в дослідженні було поставлено наступні задачі:

- встановити історичні етапи розвитку представництва у корпоративних відносинах;
- визначити порядок представництва інтересів учасників (акціонерів) на підставі довіреності під час проведення загальних зборів товариства з урахуванням наданих повноважень;
- розкрити особливості представництва інвалідів, обмежено дієздатних та недієздатних осіб як учасників внутрішньокорпоративних відносин;
- окреслити специфіку представництва корпорації її органами управління у зовнішніх відносинах через їх повноваження;

– визначити підстави та особливості представництва інтересів корпорації її учасниками у зовнішньокорпоративних відносинах та сформулювати конкретні пропозиції до законодавства, спрямовані на усунення прогалин та його вдосконалення;

– розглянути підстави та порядок припинення представництва інтересів товариства його учасником у разі припинення участі в ньому.

*Об'єктом дослідження* є суспільні відносини, що виникають при представництві учасників корпоративних відносин.

*Предметом дослідження* є правове регулювання представництва у корпоративних відносинах, а саме цивільно-правовий аспект.

**Методи дослідження.** У ході дослідження застосовувалися загальнонаукові та спеціально-наукові методи пізнання. Серед загальнонаукових методів дослідження використаний діалектичний метод, який допоміг усвідомити систему знань щодо представництва у корпоративних відносинах (розділи 1–3). Зі спеціально-наукових методів застосований структурно-функціональний метод, який дозволив дослідити представництво у внутрішньокорпоративних та зовнішніх відносинах та його види (розділ 1, підрозділи 2.1, 2.2, 3.1 та 3.2). За допомогою історичного методу виявлені закономірності функціонування та розвитку інституту представництва з часів Римської імперії та його зв'язки з іншими правовими інститутами (розділ 1). Порівняльно-правовий метод застосовувався для порівняння та вивчення досвіду науковців інших держав щодо їх пропозицій з урегулювання представництва у корпоративних відносинах (розділ 1, підрозділи 2.1, 2.2, 3.1 та 3.2). За допомогою методу моделювання та формально-юридичного методу вдалось не тільки усвідомити можливі проблемні ситуації, які виникатимуть в учасників відносин представництва у корпоративних відносинах, а й надати пропозиції з удосконалення законодавства, які дозволять уникнути певних протиріч та заповнять прогалини в регулюванні відносин представництва (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1 та 3.2).

Науково-теоретичне підґрунтя для виконання дисертації склали праці фахівців у галузі цивільного та господарського права, загальної теорії держави і права, а також інших галузевих правових наук, у тому числі зарубіжних дослідників. Положення та висновки дисертації ґрунтуються на нормах Конституції України, законодавчих і підзаконних нормативно-правових актах, які регламентують представництво інтересів учасників корпоративних відносин. Емпіричну базу становлять узагальнення існуючих у правовій доктрині підходів, вивчення практичної діяльності учасників корпоративних правових зв'язків, матеріали судової практики, довідкові видання, статистичні матеріали.

**Наукова новизна одержаних результатів** полягає в тому, що дане дисертаційне дослідження є першим комплексним дослідженням представництва учасників корпоративних відносин. Зроблена спроба окреслити особливості представництва учасників внутрішніх та зовнішніх корпоративних відносин та запропоновані наступні основні положення та висновки, які виносяться на захист:

*вперше:*

– запропоновано авторське бачення поняття «представництво учасників внутрішньокорпоративних відносин», що визначається як правовідносини, в яких одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчинити правочин та/або інші юридичні дії від імені другої сторони, інтереси якої вона представляє, у процесі створення, функціонування та припинення господарського товариства за участю учасників внутрішньокорпоративних відносин;

– доведено, що у разі представництва учасників внутрішньокорпоративних відносин у довіреності необхідно обов'язково вказувати всі питання порядку денного загальних зборів та голосування за ними («за», «проти», «утримався»), які має виконати представник;

– обґрунтовано необхідність зобов'язати фізичну особу – учасника (акціонера) корпоративних правовідносин надати до наглядової ради товариства, а у разі відсутності – виконавчому органу товариства, рішення суду про поновлення його цивільної дієздатності;

*удосконалено:*

– положення про те, що для представництва у корпоративних відносинах характерними є ті ж ознаки, що притаманні представництву в загальному (цивільністичному) розумінні, а саме: а) представництво встановлюється між представником та особою, чий інтереси представляють, а реалізується у відносинах, які через представника виникають у особи, чий інтереси представляють, з третіми особами; б) представник діє не від свого імені, а від імені особи, чий інтереси представляє, тому набуті ним права та обов'язки належать особі, чий інтереси він представляє; в) представник отримує певне коло повноважень та, суворо їх дотримуючись, вчиняє самостійні вольові акти в процесі їх здійснення. Тобто корпоративне представництво є різновидом цивільного представництва;

– положення ч. 5 ст. 245 ЦК України про те, що довіреність на право участі та голосування на загальних зборах, видану фізичною особою-акціонером, слід посвідчувати в порядку, визначеному Законом України «Про акціонерні товариства»;

– положення про те, що представництво інтересів учасників (акціонерів) у внутрішніх корпоративних відносинах може бути реалізоване через договір комерційного представництва, в якому повинні передбачатися повноваження представника щодо переліку питань кожного з учасників (акціонерів), інтереси яких він представляє. Комерційний представник зобов'язаний дотримуватись конфіденційності щодо отриманої ним під час здійснення своєї діяльності інформації. Запропоноване слід враховувати та закріплювати особам, інтереси яких представлятимуть у внутрішніх корпоративних відносинах, певним застереженням до текстів договорів;

*дістали подальшого розвитку:*

– теза про те, що виконавчий орган товариства – це його інституціонально-функціональний представник, тобто слід розглядати виконавчий орган як представницький орган корпорації у зовнішньокорпоративних відносинах із власними повноваженнями;

– положення п. 1 ч. 4 ст. 37 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», у якій при представництві інтересів корпорації у зовнішньокорпоративних відносинах уповноваженою особою Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на ліквідацію акціонерного товариства запропоновано внести зміни та заборонити уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб делегування своїх повноважень, визначених ст. 37, третім особам, у тому числі на представництво інтересів корпорації у зовнішніх відносинах;

– положення ч. 2 ст. 92 ЦК України про можливість юридичної особи у випадках, встановлених законом, набувати цивільних прав та обов'язків і здійснювати їх через своїх учасників; у контексті наведеного через дослідження статусу учасників товариств викладені норми, які пропонується внести до законодавства, щодо представництва інтересів повного товариства, командитного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю та акціонерного товариства у зовнішніх корпоративних відносинах їх учасниками.

**Практичне значення одержаних результатів** полягає в тому, що викладені в дисертаційному дослідженні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані у:

– правотворчості – для удосконалення законодавства, яке регулює корпоративні відносини, а саме ЦК України, законів України «Про акціонерні товариства» та «Про господарські товариства»;

– науково-дослідній сфері – як підґрунтя для подальших науково-теоретичних досліджень проблем правового регулювання представництва у корпоративних відносинах;

– правозастосуванні – з метою уніфікації судової практики, вирішення спорів, що виникають при представництві інтересів у корпоративних відносинах;

– освітньому процесі – під час викладання дисциплін «Цивільне право України», «Господарське право» та «Корпоративне право», а також у ході підготовки методичних рекомендацій, підручників і навчальних посібників із даної тематики.

**Апробація результатів дисертації.** Підсумки розроблення проблеми в цілому, окремі її аспекти, одержані узагальнення й висновки оприлюднено на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Проблеми цивільного права та процесу» (м. Харків, 31 травня 2008 р., 23 травня 2009 р. та 25 травня 2013 р.); «Актуальні проблеми приватного права» (м. Харків, 19 лютого 2016 р.).

**Публікації.** Основні теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження знайшли відображення у п'яти наукових статтях, із яких чотири опубліковано у фахових виданнях України, одна – в зарубіжному науковому виданні, а також у чотирьох тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

**Структура дисертації.** Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які включають п'ять підрозділів, висновків і списку використаних джерел (174

найменування). Загальний обсяг дисертації становить 204 сторінки, основний текст розміщено на 183 сторінках.

## **ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ**

У **Вступі** обґрунтовуються актуальність теми, ступінь розробленості проблеми дослідження; вказується на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначаються основна мета і задачі дисертаційного дослідження, його об'єкт, предмет та методологічна основа; формулюється наукова новизна одержаних результатів та викладаються основні положення, що виносяться на захист; окреслюється практичне значення, наводяться дані про апробацію результатів дослідження та публікації за темою дисертації.

**Розділ 1 «Історичні етапи розвитку та проблематика представництва у корпоративних відносинах»** присвячений дослідженню історичних етапів розвитку теорії представництва та характеристиці основних аспектів проблематики обраної теми. Виділено головні етапи розвитку представництва з періоду рабовласництва у стародавньому Римі донині, досліджено концепції представництва у ХХ ст. та сучасне нормативне закріплення автономії представництва.

Наголошується, що через правову природу корпоративних відносин (ані речових, ані зобов'язальних) визначено особливості представництва учасників корпоративних відносин. На підставі аналізу всіх відомих точок зору з приводу категорії «суб'єкт корпоративних правовідносин» підтримується позиція, що суб'єктами корпоративних правовідносин є товариство та його учасники (акціонери), проблематика представництва яких і розкривається у дослідженні. Спостерігаються як неоднакові інтереси учасників (акціонерів), так і самої корпорації в цілому. При цьому якісного представництва потребують усі.

Підкреслюється, що корпоративні відносини мають внутрішню та зовнішню сторони, і представництво визначає наявність у його структурі внутрішніх та зовнішніх правових зв'язків. При представництві інтересів корпорації у зовнішніх відносинах чи при представництві інтересів учасника (акціонера) у внутрішньокорпоративних відносинах, як і у загальному цивілістичному розумінні, пов'язаними залишатимуться три самостійні суб'єкти: особою, чий інтереси представляють, може бути господарське товариство або учасник (акціонер) товариства; представником може бути фізична особа (за довіреністю, договором чи законом) або уповноважена особа юридичної особи (наприклад, коли на загальних зборах товариства, в якому акціонерне товариство чи товариство з обмеженою відповідальністю має акції (частку), представник буде діяти за довіреністю чи договором або за статутом, яким передбачені його повноваження). І, нарешті, третьою особою при представництві у корпоративних відносинах може бути юридична особа, фізична особа та держава.

**Розділ 2 «Представництво інтересів учасників у внутрішньокорпоративних відносинах»** складається з двох підрозділів, присвячених загальній характеристиці представництва у внутрішньокорпоративних відносинах та розгляду представництва інтересів

окремих категорій учасників, а саме недієздатних, обмежених у дієздатності осіб та інвалідів.

У підрозділі 2.1 *«Загальна характеристика представництва у внутрішньокорпоративних відносинах»* розглянуто ознаки, притаманні представництву учасників внутрішньокорпоративних відносин; представництво учасника (акціонера) на загальних зборах на підставі довіреності; можливість представництва інтересів учасника (акціонера) комерційним представником на підставі договору; дії учасника (акціонера) у разі перевищення представником повноважень, можливість заміни представника та здійснення останнім передоручення; запропоновано авторське бачення категорії «представництво учасників внутрішньокорпоративних відносин».

Визначено, що при представництві учасників (акціонерів) у внутрішньокорпоративних відносинах реалізуються усі три ознаки представництва. Розкриття їх змісту дало підстави стверджувати, що представництву учасників корпоративних відносин притаманні ті ж самі ознаки, як і представництву у цивілістичному розумінні, яке базується на загальних нормах про представництво ЦК України. Значить, є різновидом останнього.

Зазначено, що ст. 39 Закону України «Про акціонерні товариства» надає право довіреність на участь та голосування на загальних зборах, видану учасником (акціонером) – фізичною особою, посвідчувати нотаріусом або іншими посадовими особами, які вчиняють нотаріальні дії, тощо. Тобто при можливості в подальшому звернутись до господарського суду із похідним позовом, встановити правомірність вчинення правочину, спрямованого на делегування повноважень на право участі та голосування на загальних зборах, практично неможливо, коли довіреність буде посвідчувати «інша посадова особа, яка вчиняє нотаріальні дії». З огляду на викладене зроблено висновок про необхідність посвідчувати довіреність на право участі та голосування на загальних зборах лише нотаріусом.

Встановлено, що з огляду на повноваження наглядової ради, які пов'язані із визначенням кола осіб та проведенням загальних зборів, доцільніше було б повідомляти про заміну представника не виконавчий орган, а саме наглядову раду товариства, у випадку, коли наглядова рада відсутня, – виконавчий орган товариства.

Доводиться необхідність у довіреності на право участі та голосування на загальних зборах акціонерного товариства обов'язково вказувати завдання на голосування, тобто перелік питань порядку денного загальних зборів із зазначенням того, як слід голосувати: «за», «проти» чи «утримався». Оскільки питання, які виносяться на голосування, заздалегідь відомі і, виходячи з того, що «участь у загальних зборах і голосування» не є правочином.

У підрозділі 2.2 *«Представництво інтересів недієздатних, обмежено дієздатних осіб та інвалідів у внутрішньокорпоративних відносинах»* розглянуто особливості представництва інтересів таких категорій осіб, які обмежені судом у дієздатності, визнані недієздатними або є інвалідами, коли вони мають статус учасників товариств. Зроблено висновок, виходячи з аналізу національного законодавства, як загального, так і спеціального, що усі права та

обов'язки учасників (акціонерів) внутрішньокорпоративних відносин повною мірою стосуються і вищезазначених категорій учасників (акціонерів). Тобто вони мають тотожне правове становище з іншими учасниками (акціонерами).

Підкреслено підстави, з яких суд може обмежити цивільну дієздатність особи чи визнати її недієздатною, а також те, що представниками таких фізичних осіб є, відповідно, піклувальник та опікун. З метою виключення будь-яких зловживань та фальсифікацій під час проведення загальних зборів, у разі участі у загальних зборах та голосуванні, піклувальник (опікун) повинен надати особі, яка проводить загальні збори акціонерів або веде реєстр акціонерів, для встановлення своєї особи та повноважень як посвідчення, так і відповідну копію рішення суду. При реалізації своїх повноважень поза загальними зборами копію рішення суду необхідно представити наглядовій раді товариства, а у випадку, коли вона відсутня, – виконавчому органу.

Аргументовано, що у випадках, коли наявні декілька піклувальників (опікунів) і між ними відсутня домовленість про представництво інтересів ким-небудь одним, для участі у загальних зборах і голосуванні слід реєструвати того представника, якого призначено піклувальником (опікуном) пізніше, шляхом аналізу рішень суду (чи органу опіки та піклування).

Доведено, що правочини, які укладаються учасником (акціонером), цивільна дієздатність якого обмежена, виходять за межі його самотійної можливості і потребують згоди піклувальника. Остання може виражатися як усно, так і письмово; у першому випадку це можливо за обов'язкової присутності піклувальника при укладанні правочину, факт присутності повинен відображатись у тексті договору; у другому випадку – згода надається письмово, як у разі присутності піклувальника, так і навпаки, тобто підтверджується документально.

Зроблено висновок про доцільність зобов'язання особи, цивільну дієздатність якої поновлено, після набрання рішенням законної сили, надати його до наглядової ради товариства, а у разі, якщо її немає, – виконавчому органу останнього.

**Розділ 3 «Представництво інтересів корпорації у зовнішніх відносинах»** складається з двох підрозділів, один із яких розглядає особливості представництва корпорації її органами, інший – присвячений особливостям представництва корпорації її учасниками у зовнішніх відносинах.

У підрозділі 3.1 *«Особливості представництва корпоративної організації її органами у зовнішніх відносинах»* розкриваються статус і повноваження органів, здійснюється аналіз нормативного матеріалу і судової практики з приводу досліджуваного правового явища.

Зроблено висновок, що повноваження загальних зборів корпоративної організації, наглядової ради та ревізійної комісії не пов'язані зі здійсненням представництва останньої у зовнішньокорпоративних відносинах. Поставлена задача розв'язувалась через структуру, статус та особливості функціонування органів господарського товариства.

Доведено, що виконавчий орган слід вважати представницьким органом корпоративної організації у зовнішньокорпоративних відносинах з власними повноваженнями, але не представником у розумінні норм ст. 237 ЦК України. Керівник правління несе певні представницькі функції. При вирішенні питань про його повноваження слід керуватись нормами Цивільного та Господарського кодексів про юридичні особи, а не нормами, що регулюють представництво.

Встановлено особливості окресленої нами проблематики, зокрема: 1) дії виконавчого органу та інших осіб, пов'язані із зовнішнім представництвом, окрім загальних норм права, мають також узгоджуватись із приписами ст. 70 та ст. 71 Закону України «Про акціонерні товариства»; 2) документами, які підтверджують повноваження керівника (голови правління), вважаються документ про його обрання (призначення) та статут товариства; при представництві інтересів іншою особою – довіреність; 3) керівники філій та представництв наділені повноваженнями, які стосуються представництва інтересів корпорації у зовнішніх корпоративних відносинах (ст. 95 ЦК України); 4) компанія з управління активами (ч. 1 ст. 14 Закону України «Про інститути спільного інвестування») виступає представником корпоративного фонду на підставі договору, здійснюючи професійну діяльність з управління активами; 5) представництво корпорації її органами виникає внаслідок дії Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», коли представницькі функції від імені банківської установи переходять до уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

У підрозділі 3.2 «Особливості представництва корпорації її учасниками у зовнішніх відносинах» досліджено статус учасників корпоративних організацій через організаційно-правову форму, яка визначає порядок представництва інтересів господарських товариств їх учасниками у зовнішніх відносинах.

Наголошено, що право учасників корпорації представляти інтереси останньої у зовнішньокорпоративних відносинах надане ч.ч. 2 – 4 ст. 92 ЦК України. Таке право не належить до корпоративних прав, має цивільно-правову природу і стосується як самої корпорації, так і її учасників. Юридична особа може ним користуватися, а може й ні. Представництво корпорації її учасниками можливо у зовнішніх відносинах, оскільки у внутрішньокорпоративних ключову роль відіграють її органи.

Досліджено норми Закону України «Про акціонерні товариства» з яких випливає, що представником акціонерного товариства у зовнішніх корпоративних відносинах може бути його акціонер. Однак Закон не регулює порядок «призначення такої особи». Зроблено висновок про необхідність доповнення ст. ст. 59, 60 Закону України «Про акціонерні товариства» відповідними нормами про порядок видачі довіреності на представництво інтересів акціонерного товариства та здійснення відповідних повноважень акціонером.

Запропоновано довіреність на представництво інтересів командитного товариства видавати тим повним учасником, який уповноважений в даному товаристві на ведення справ командитного товариства. У разі якщо повних учасників у товаристві декілька, і вони здійснюють ведення справ товариства

спільно, то довіреність повинна видаватись ними спільно і підписуватися всіма повними учасниками або видаватись одним із них, право на що передбачене у засновницькому договорі товариства.

## ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання щодо визначення правового регулювання представництва у корпоративних відносинах, а також шляхів його удосконалення. У результаті проведеного дослідження сформульовано ряд положень та висновків, спрямованих на досягнення поставленої мети.

1. Доведено, що теоретичний підхід до врегулювання представництва інтересів акціонерів у внутрішніх корпоративних відносинах має бути змінено, а саме:

а) довіреність на право участі та голосування на загальних зборах, видана фізичною особою-акціонером, повинна посвідчуватися в порядку, визначеному Законом України «Про акціонерні товариства», а не як передбачається ч. 5 ст. 245 ЦК України, в порядку, визначеному законодавством (в широкому розумінні); в Законі України «Про акціонерні товариства» посвідчення довіреності на право участі та голосування на загальних зборах, виданої фізичною особою, слід доручити нотаріусам та внести зміни і викласти перше речення абз. 1 ч. 3 ст. 39 Закону України «Про акціонерні товариства» наступним чином: «Довіреність на право участі та голосування на загальних зборах, видана фізичною особою, посвідчується нотаріусом, у тому числі депозитарною установою у порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.»;

б) при здійсненні представництва учасника (акціонера) на загальних зборах кількома представниками в кожній з довіреностей слід вказувати кількість акцій/розмір часток (голосів), які надані кожному окремому представнику, а також завдання на голосування;

в) у договорі на комерційне представництво інтересів учасника (акціонера) у внутрішньокорпоративних відносинах повинні передбачатися повноваження представника щодо переліку питань кожного з учасників (акціонерів), інтереси яких він представляє. На діяльність комерційного представника поширюються правила конфіденційності отриманої ним інформації у перебігу реалізації повноважень на представництво інтересів учасника (акціонера);

г) потребує доповнення ч. 2 ст. 39 Закону України «Про акціонерні товариства» наступною нормою: акціонер має право у будь-який момент замінити свого представника, повідомивши про це наглядову раду товариства, а у випадку, коли наглядова рада відсутня, – виконавчий орган товариства. Повідомлення особи, чиї інтереси представляють, про заміну представника повинно відбутися відразу після настання обставин, які потребують таких змін. Повідомити можна як в усній, так і в письмовій формі (електронною, факсимільною поштою, телеграмою). Абзац сьомий ч. 3 ст. 40 Закону викласти наступним чином: «До закінчення строку, відведеного на реєстрацію учасників зборів, акціонер має право замінити свого представника, повідомивши про це

реєстраційну комісію та наглядову раду акціонерного товариства (а у випадку, коли наглядова рада відсутня, – виконавчий орган товариства), або взяти участь у загальних зборах особисто».

2. Встановлено, що учасники (акціонери)-інваліди, учасники (акціонери), обмежені законом у цивільній дієздатності або визнані недієздатними, володіють усім обсягом прав та обов'язків учасників корпорації.

3. Запропоновано, що при представництві учасника (акціонера), обмеженого у дієздатності або визнаного недієздатним:

а) представником учасника (акціонера), цивільна дієздатність якого обмежена, на загальних зборах та в інших випадках є фізична особа, призначена судом як піклувальник, і яка має при собі відповідне посвідчення; представником учасника (акціонера), визнаного недієздатним, на загальних зборах та в інших випадках є фізична особа, призначена судом як опікун, і яка має при собі відповідне посвідчення; піклувальник (опікун) повинен надати особі, яка проводить загальні збори акціонерів або веде реєстр акціонерів, для встановлення своєї особи та повноважень як посвідчення, так і відповідну копію рішення суду. При реалізації своїх повноважень поза загальними зборами при представництві інтересів учасника (акціонера) піклувальник (опікун) надає відповідну копію рішення суду до наглядової ради товариства, а у випадку, коли наглядова рада відсутня, – до виконавчого органу товариства;

б) правочини, які укладаються у внутрішньокорпоративних відносинах учасником (акціонером), цивільна дієздатність якого обмежена, виходять за межі його самостійної можливості і здійснюються за згодою піклувальника; згода піклувальника на вчинення учасником (акціонером) правочину може виражатися як усно, так і письмово; у першому випадку це можливо за обов'язкової присутності піклувальника при укладанні правочину, факт присутності якого відображається у тексті правочину; у другому випадку згода письмово виражається, як у разі присутності піклувальника на момент укладання правочину, а саме коли він ставить свій підпис на документі разом із підписом підопічного (учасника товариства, акціонера); так і за його відсутності, за умови, що підопічний (учасник товариства, акціонер) надасть документ, яким піклувальник надає свою згоду на укладення правочину стосовно конкретного предмета, на певних умовах, а його підпис буде нотаріально посвідчений;

в) учасник (акціонер), цивільна дієздатність якого поновлена, зобов'язаний надати відповідну копію рішення суду до наглядової ради товариства, а у випадку, коли наглядова рада відсутня, – до виконавчого органу товариства.

4. Визначено, що у внутрішньокорпоративних відносинах представництво інтересів учасника (акціонера)-інваліда полягатиме в наступному:

а) його представником може бути дієздатна особа, як призначена органами опіки і піклування помічником, так і будь-яка інша особа; представництво інтересів у внутрішньокорпоративних відносинах здійснюється на підставі довіреності, виданої особою, інтереси якої представляють; повноваження представника встановлює інвалід; представник має право на отримання дивідендів (інших прибутків), що належать учаснику (акціонеру), інтереси якого він представляє, за умови передбачення цього у довіреності; представник, який є

помічником, надає відповідне рішення органів опіки та піклування та довіреність до наглядової ради товариства, а у випадку, коли наглядова рада відсутня, – до виконавчого органу товариства;

б) представник, який є помічником, має надати особі, яка проводить загальні збори акціонерів або веде реєстр акціонерів, для встановлення своєї особи та повноважень як відповідне рішення органів опіки та піклування, так і довіреність, видану для участі у загальних зборах. Пропонується ч. 4 ст. 78 ЦК України доповнити наступним положенням: «Помічник має право на підставі довіреності представляти інтереси особи у господарських товариствах, у тому числі брати участь у загальних зборах».

5. Встановлено, що при представництві на загальних зборах та в інших випадках інтересів учасника (акціонера), який одночасно є інвалідом і визнаний у встановленому законодавством порядку недієздатним чи обмежено дієздатним, слід керуватися нормами, які регулюють представництво інтересів учасника (акціонера), визнаного недієздатним чи обмежено дієздатним.

6. Доведено, що представництво корпорації її органами у зовнішніх корпоративних відносинах здійснює лише виконавчий орган, проте реалізація повноважень відповідних осіб, як-то керівник правління товариства, відбувається у порядку загальних норм цивільного законодавства про юридичну особу. Дії правління та уповноважених осіб корпорації, пов'язані із зовнішнім представництвом її інтересів, окрім загальних норм права, мають також узгоджуватись із приписами ст.ст. 70 та 71 Закону України «Про акціонерні товариства».

7. Доведено, що, змінюючи підхід про розуміння діяльності філій та представництв корпорації та наділення їх керівників представницькими функціями, тобто можливістю діяти від імені корпорації у відносинах з третіми особами, є необхідність ч. 4 ст. 95 ЦК України викласти таким чином: «Керівники філій та представництв призначаються юридичною особою і діють на підставі затвердженого положення від імені юридичної особи без довіреності в межах, визначених цим положенням».

8. При представництві інтересів корпорації у зовнішньокорпоративних відносинах Уповноваженою особою Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на ліквідацію акціонерного товариства запропоновано внести зміни до п. 1 ч. 4 ст. 37 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» та заборонити Уповноваженій особі Фонду делегування своїх повноважень третім особам, у тому числі на представництво інтересів корпорації у зовнішніх відносинах.

9. Зауважено, що при дослідженні підстав та особливостей представництва інтересів корпорації у зовнішніх корпоративних відносинах її учасниками, маючи на меті гармонізувати ці відносини та заповнити наявні прогалини в їх регулюванні, зроблено наступні висновки:

– у разі представництва інтересів товариства його учасником (акціонером)-юридичною особою довіреність на здійснення повноважень видається керівнику виконавчого органу юридичної особи – представника (учасника (акціонера)).

– представництво інтересів корпорації у зовнішніх відносинах її учасником (акціонером)-фізичною особою повинно здійснюватися з урахуванням організаційно-правової форми товариства:

а) при представництві інтересів повного товариства його учасниками:

– при необхідності укласти правочин від імені повного товариства учасник, уповноважений на ведення справ товариства, має про це повідомити інших учасників будь-яким доступним йому способом. Учасник, який отримав відповідне повідомлення, негайно надає письмову відповідь запитувачу будь-яким доступним йому способом;

– при спільному веденні справ учасниками повного товариства згода на укладення правочину може бути прийнята спільно при зустрічі всіх учасників повного товариства чи проведена будь-яким іншим способом та оформлена протоколом чи відповідним рішенням, які можуть бути підписані електронними підписами. Порядок надання згоди має бути чітко визначений засновницьким договором товариства;

б) при представництві інтересів командитного товариства його учасниками довіреність на представництво інтересів командитного товариства його вкладником має видаватись повним учасником. У разі якщо повних учасників у товаристві декілька, і вони здійснюють ведення справ спільно, то довіреність має видаватися ними спільно і підписуватися всіма повними учасниками;

в) при представництві інтересів товариства з обмеженою відповідальністю його учасниками ст. 62 Закону України «Про господарські товариства» доцільно доповнити нормами:

– «У разі неможливості виконання своїх повноважень чи з інших причин особою, яка здійснює повноваження одноосібного виконавчого органу, вона може видати довіреність на представництво інтересів товариства з обмеженою відповідальністю та здійснення відповідних повноважень іншому учаснику (якщо така можливість передбачена статутом), який не є членом ревізійної комісії цього товариства, в порядку ст.ст. 244–249 ЦК України. При наявності у товаристві з обмеженою відповідальністю колегіального виконавчого органу інші члени дирекції та учасники можуть діяти від імені товариства в порядку представництва на підставі довіреності на здійснення повноважень, виданої головою колегіального виконавчого органу або одним із членів колегіального виконавчого органу, якщо така можливість передбачена статутом, в порядку ст. ст. 244–249 ЦК України»;

г) при представництві інтересів акціонерного товариства його акціонерами в Закон України «Про акціонерні товариства» слід внести наступні зміни:

– ст. 60 доповнити нормою: «У разі неможливості виконання особою, яка здійснює повноваження одноосібного виконавчого органу, своїх повноважень, вона може видати довіреність на представництво інтересів АТ та здійснення відповідних повноважень іншій особі (акціонеру), яка не є членом наглядової ради чи ревізійної комісії цього товариства, в порядку ст.ст. 244–249 ЦК України»;

– останнє речення ч. 6 ст. 59 викласти наступним чином: «Інші особи (акціонери), якщо вони є членами наглядової ради чи ревізійної комісії

товариства, можуть діяти від імені товариства у порядку представництва на підставі довіреності на здійснення повноважень, виданої головою колегіального виконавчого органу або одним із членів колегіального виконавчого органу, який здійснює повноваження голови колегіального виконавчого органу, за умов, що така можливість передбачена статутом або положенням про виконавчий орган акціонерного товариства, в порядку ст.ст. 244–249 ЦК України»;

д) у разі якщо учаснику (акціонеру) запропонували представляти інтереси товариства, а він вже представляє інтереси іншого товариства, то учасник (акціонер) зобов'язаний відмовитися від пропозиції навіть без пояснення причин своєї відмови.

10. Доведено, що припинення участі особи в товаристві тягне за собою і припинення представництва цим учасником інтересів корпорації у зовнішньокорпоративних відносинах, а саме:

а) у разі виходу з товариства учасника, який представляв інтереси товариства, представництво від імені і в інтересах останнього припиняється шляхом скасування довіреності особою, яка її видала, тобто товариством, на підставі норм, передбачених цивільним законодавством України. Такі ж наслідки повинні бути і у випадках виключення, вибуття учасника з товариства, при переході частки в статутному капіталі та інших випадках;

б) у разі припинення участі в товаристві його учасника, якому була видана довіреність на представництво інтересів юридичної особи, товариство повинно негайно повідомити таку особу, ознайомивши її з відповідним наказом (листом тощо) про скасування довіреності, який вручається особисто під розписку або надсилається рекомендованою поштою із повідомленням. Копія такого наказу (листа, повідомлення тощо) такими ж засобами вручається чи надсилається відомим третім особам, для представництва перед якими учаснику була видана довіреність.

### **СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:**

1. Фалєєва Т. В. Поняття та особливості представництва у внутрішньокорпоративних відносинах в акціонерних товариствах / Т. В. Фалєєва // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2009. – № 4. – С. 206–211.

2. Давидюк Т. В. Особливості представництва інтересів обмежено дієздатних осіб у внутрішньокорпоративних відносинах / Т. В. Давидюк // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 1 (56). – С. 331–339.

3. Давидюк Т. Представительство корпоративной организации её органами во внешнекорпоративных отношениях по законодательству Украины / Т. Давидюк // *Legea si viata*. – 2014. – № 5/2 (269). – С. 71–75.

4. Давидюк Т. В. Особливості представництва корпоративної організації її органами у зовнішніх відносинах / Т. В. Давидюк // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – 2014. – № 1106. – С. 215–218.

5. Давидюк Т. В. Особливості представництва акціонерного товариства його акціонерами у зовнішніх корпоративних відносинах / Т. В. Давидюк // Форум права.

– 2016. – № 3. – С. 44–49 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP\\_index.htm\\_2016\\_3\\_10.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_3_10.pdf).

6. Фалєєва Т. В. Правове регулювання представництва у внутрішньокорпоративних відносинах / Т. В. Фалєєва // Проблеми цивільного права та процесу : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. О. А. Пушкіна (Харків, 31 трав. 2008 р.). – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2008. – С. 275–277.

7. Фалєєва Т. В. Загальна характеристика представництва корпорації у зовнішніх відносинах / Т. В. Фалєєва // Проблеми цивільного права та процесу : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. О. А. Пушкіна (Харків, 23 трав. 2009 р.). – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2009. – С. 165–167.

8. Давидюк Т. В. Представництво корпоративної організації її органами управління у зовнішніх відносинах / Т. В. Давидюк // Проблеми цивільного права та процесу : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. О. А. Пушкіна (Харків, 25 трав. 2013 р.). – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2013. – С. 490–493.

9. Давидюк Т. В. Представництво інтересів акціонерного товариства його акціонерами у зовнішніх корпоративних відносинах / Т. В. Давидюк // Актуальні проблеми приватного права : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 94-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 19 лют. 2016 р.). – Х. : Право, 2016. – С. 253–255.

## АНОТАЦІЯ

**Давидюк Т. В. Правове регулювання представництва у корпоративних відносинах: цивільно-правовий аспект.** – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2017.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню представництва учасників корпоративних відносин у внутрішньокорпоративних та у зовнішніх відносинах. На основі аналізу історичного досвіду з питань представництва, здобутків учених, вітчизняного законодавства, які є передумовою напрацьованої судової практики з цієї проблематики, виявлені та проаналізовані прогалини у правовому регулюванні представництва інтересів учасників корпоративних відносин. З метою усунення цих недоліків сформульовано низку пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства, яке регулює корпоративні відносини.

Окреслено особливості представництва учасників (акціонерів) у внутрішньокорпоративних відносинах, окремо приділено увагу таким категоріям фізичних осіб, які визнані обмеженими у дієздатності чи недієздатними, та інвалідам. Визначено й особливості представництва інтересів корпорації у зовнішніх відносинах її виконавчим органом. Досліджено підстави представництва корпорації її учасниками через їх правовий статус.

**Ключові слова:** корпорація, товариство, представництво, учасник, акціонер, загальні збори, довіреність, повноваження, органи юридичної особи, виконавчий орган, директор.

## АННОТАЦІЯ

**Давидюк Т. В. Правовое регулирование представительства в корпоративных отношениях: гражданско-правовой аспект. – На правах рукописи.**

Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Харьковский национальный университет внутренних дел. – Харьков, 2017.

Диссертация посвящена комплексному исследованию представительства интересов участников корпоративных отношений во внутрикорпоративных и внешних отношениях. На основе анализа исторического опыта по вопросам представительства, теоретических достижений учёных, отечественного законодательства, которые являются предпосылкой наработанной судебной практики по этой проблематике, выявлены и проанализированы пробелы в правовом регулировании представительства интересов участников корпоративных отношений. С целью устранения недостатков сформулирован ряд предложений по усовершенствованию национальной доктрины и действующего законодательства, которое регулирует представительство участников корпоративных отношений. Уделено немалое внимание и анализу судебной практики как источнику решения спорных ситуаций для улучшения представительства в корпоративных отношениях.

Сформулировано определение понятия «представительство участников внутрикорпоративных отношений», проанализированы признаки представительства в корпоративных отношениях. Утверждается о необходимости изменения теоретического подхода в вопросах общего регулирования представительства интересов акционеров по доверенности на право участия и голосования на общем собрании. Речь идёт о том, что доверенность, выданная физическим лицом-акционером, должна быть заверена в порядке норм Закона Украины «Об акционерных обществах», а не как предусматривается сейчас, в порядке, определённом законодательством. Также доказано, что в доверенности на право участия и голосования на общем собрании участник, чьи интересы представляют, должен указывать задание на голосование, то есть каким образом и по каким пунктам представителю голосовать («за», «против» или «воздержался»).

Исследуется возможность урегулирования представительства участников внутрикорпоративных отношений посредством заключения договора на коммерческое представительство, рассматриваются его условия. Раскрыты особенности представительства интересов таких категорий участников (акционеров), которые ограничены в дееспособности или признаны недееспособными, в установленном законодательством порядке, а также являются инвалидами.

Подчёркивается, что только исполнительный орган корпорации во внешних корпоративных отношениях обладает представительскими функциями. Внесены конкретные предложения по усовершенствованию действующего законодательства Украины по представительству интересов акционерного общества, общества с ограниченной ответственностью, полного и командитного обществ их участниками.

**Ключевые слова:** корпорация, общество, представительство, участник, акционер, общие сборы, доверенность, полномочия, органы юридического лица, исполнительный орган, директор.

## SUMMARY

**Davydiuk T. V. The regulation of the law of agency in the corporational relations. Civil-law aspect. – *On the manuscript.***

Thesis for the degree of candidate of juridical sciences with a specialization in 12.00.03 – civil law and civil procedure; family law; international private law. – Kharkiv National University of Internal Affairs. – Kharkiv, 2017.

The dissertation is dedicated to the complex research of the agents and the principals both in internal and in external relations. The gap in the regulation of law regarding legal relationship between the agent and the principal in the law of agency has been revealed and investigated on basis of historical background analysis concerning legal relationship, findings of scientists, and domestic legislation which are the premise of the court practice with regard to this issue. A number of proposals is formed for the improvement of current legislation which regulates the law of agency.

The peculiarities of the law of agency members (shareholders) internally have been outlined, and the special attention has been given to the categories of natural persons which are considered to be partially or fully incapacitated, and disabled people. The peculiarities of the law of agency interests in international relations have been also revealed by its executive body. According to the individual's status of the law of agency, the primary source has been examined by its members.

**Keywords:** corporation, legal community, the law of agency, member, shareholder, general meeting, warranty of attorney, warranty of authority, legal body, executive body, director.

---

Підписано до друку 17.02.2017. Папір офсетний. Друк офсетний.  
Формат 60х90/16. Умов. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.  
Тираж 100 прим.

Видавець і виготовлювач –  
Харківський національний університет внутрішніх справ,  
просп. Л. Ландау, 27, м. Харків, 61080.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.